

TEZAURUL MONETAR DE LA BALEŞTI, JUD. GORJ, DIN VREMEA LUI GORDIAN AL III-LEA

de BUCUR MITREA

Tezaurul monetar ce ne reține atenția s-a descoperit în satul Bălești, azi comună suburbană a municipiului Tîrgu Jiu. Localitatea se află situată în partea de sud-vest a orașului, pe drumul ce leagă Drobeta-Turnu Severin de pasul Vîlcău, trecând prin Tîrgu Jiu.

Imprejurările, precum și alte amănunte în legătură cu condițiile, în care a ieșit la lumină acest tezaur monetar ne-au rămas necunoscute¹, cel puțin pentru moment. Ele vor putea fi urmărite în arhivele locale de la Tîrgu Jiu și poate și în alte părți. Pentru moment notăm că tezaurul s-a descoperit în anul 1930, a ajuns pentru puțină vreme la Caracal, de unde apoi a trecut în colecțiile Muzeului Național de Antichități². Numărul monedelor ajunse la această instituție³ este de 348; alte opt exemplare din același tezaur au ajuns în colecțiile Muzeului județului Gorj din Tîrgu Jiu. Acest ultim lot mi-a fost pus la dispoziție cu multă amabilitate pentru studiu⁴.

Tot pe teritoriul localității Bălești s-au mai găsit, după cum reiese din manuscrisele rămase de la Gr. Tocilescu, și alte monede romane imperiale. Ele au fost aflate în mod izolat și sunt de la Septimiul Sever, Iulia Domna, Geta și Filip Arabul⁵.

În cele ce urmează vom examina mai întâi unele aspecte de natură numismatică, ridicate de monedele de la Bălești. Vom încerca să vedem ce concluzii de natură istorică se pot trage de pe urma împrejurărilor și datei lui de ascundere în pămînt. În partea finală este prezentat catalogul monedelor din tezaur, cu principalele date tehnice, urmate de trimiterile la lucrările obișnuite de referință.

*

În cadrul observațiilor de natură numismatică menționăm mai întâi faptul că monedele care formează tezaurul nostru sunt de tipuri cunoscute și ca atare înregistrate în cataloagele de specialitate. Totuși, cîteva exemplare, puține la număr, ne rețin atenția prin unele particularități pe care le semnalăm mai jos.

Este vorba în primul rînd de unii denari emisi de Septimiul Sever, care, prin mici amânunte de drapaj, constituie variante la tipurile din RIC sau Cohen. Ele sunt notate în catalogul monedelor sub numerele 26, 27 și 31. În de la Septimiul Sever cunoaștem o monedă fourrée, descrisă sub numărul 49., precum și alte două hibride, înregistrate sub numerele 24 și 47.

Privite din punct de vedere al nominalului, monedele care formează tezaurul de la Bălești sunt de două feluri: denari și antoninieni, la care se mai adaugă moneda fourrée. Eșalonate pe împărați și nominaluri, nu-

meric și procentual, ele se repartizează potrivit tabelului nr.1.

Tabelul nr.1

Nr. crt.	IMPARATI	AR Nr.	Ant %	Total Nr.	Obs. %
1. Vespasian	1	0,28	-	-	1 0,28
2. Antoninus Pius	2	0,56	-	-	2 0,56
3. Marcus Aurelius	1	0,28	-	-	1 0,28
4. Commodus	4	1,12	-	-	4 1,12
5. Septimius Severus	54	15,17	-	-	54 15,17 O monedă fourrée
6. Caracalla	5	1,40	2 0,56	7	1,96
7. Macrinus	-	-	1 0,28	1	0,28
8. Elagabal	83	23,32	3 0,84	86	24,16
9. Severus Alexander	123	34,55	-	-	123 34,55
10. Maximinus Thrax	14	3,94	-	-	14 3,94
11. Balbinus	-	-	1 0,28	1	0,28
12. Pupienus	1	0,28	-	-	1 0,28
13. Gordian al III-lea	4	1,12	57 16,02	61	17,14
Total	292	82,02	64 17,98	356	100

Dacă supunem unei analize, fie ea și sumară, datele tehnice, cifrele și procente pe care ni le oferă acest tabel, facem unele observații ce nu mi se par lipsite de importanță. Deocamdată ne vom limita în a nota brut unele fapte și date. Dar, la viitoarele studii monografice, cînd numărul cercetărilor de acest fel va crește, va fi posibil să încercăm să desprindem, fie și cu inevitabile aproximății, urele caracteristici ale circulației monetare din Dacia și poate și din imperiu. Pentru moment observăm că din sec. I e.n., în tezaurul examinat, apare doar un singur denar emis de Vespasian. Fiind vorba de o emisiune posterioară reformei lui Nero, poate fi considerată ca o rămășiță în circulația monetară a Daciei. Față de numărul total al exemplarelor, el reprezintă abia 0,28%. În ceea ce privește sec.al II-lea, putem distinge două perioade: una înainte de reforma lui Septimiu Sever și a doua cea care începe cu acest împărat. În cadrul primei perioade, căre de fapt ocupă aproape în întregime sec. al II-lea, avem de înregistrat abia șapte denari, ceea ce reprezintă ceva sub 2% (exact 1,96%) din totalul monedelor. Concluzia care se desprinde din datele de mai sus este că denarii sec. I și " e.n. mai apar doar sporadic în tezaurele monetare îngrăpate în cel de-al cincilea deceniu al sec. al III-lea⁶. Ei constituie resturi, în parte tezaurizări din sec.al II-lea, în parte exemplare rămase în circulație. Înaltul grad de tocire, cu ponderea respectivă mult micșorată, ar putea constitui un indiciu în acest sens. Datorită acestui fapt (a se vedea catalogul monedelor cu ponderea respectivă) greutatea lor este sub cea a denarului lui Septimiu Sever. Cu acest ultim împărat începe o nouă perioadă⁷. Pentru a putea face față crizei economice, împăratul a modificat titlul denarului, reducând substanțial cantitatea de metal fin din conținutul acestuia. De fapt operația aceasta a început încă din ultimii ani ai domniei lui Commodus, aşa cum

au dovedit cercetările lui Julien Guey, cu cîțiva ani în urmă⁸. Cu Septimiu Sever numărul exemplarelor crește vertiginos, ajungând la 54, ceea ce reprezintă 15,17% din întregul tezaur. În etapa următoare lui Septimiu Sever, deci începând cu Caracalla, fiul și urmașul său la tron, avem de urmărit două nominaluri: denarul și antoninianul. În ceea ce privește primul nominal, denarul, anii de domnie ai lui Caracalla sunt ilustrați prin cinci exemplare (1,96%), urmate în ordine de 83 exemplare (23,32%), de la Elagabal, pentru a culmina în timpul lui Severus Alexander cu 123 exemplare ceea ce reprezintă 34,55% din totalitatea monedelor. Mai apar denari de la împărații Maximinus Thrax - 14 (3,94%), Pupienus - 1 (0,28%), spre a se încheia cu patru exemplare de la Gordian al III-lea (1,12%). Numărul lor mic în acest tezaur indică o nouă etapă de circulație, în care își face apariția în mod masiv un alt nominal, antoninianul. Deși emis încă de Caracalla pe la 215, numărul de exemplare ce apar de la împărații dinainte de Gordian al III-lea este încă redus, aproape neînțigibil. Astfel, Caracalla apare cu două, Macrinus cu unul, Elagabal cu trei și Balbinus cu un singur exemplar. În total, posesorul acestui depozit monetar a tezaurizat pentru circa 25 de ani abia șapte antoniniani. Cu domnia lui Gordian noul nominal începe să domine cu autoritate, manifestând tendința de a deveni singura monedă. Dar nu va fi vorba de o întrerupere bruscă, ci mai curând de o evoluție treptată, dar ireversibilă și hotărâtă. Aceasta reiese din simpla comparare a celor două nominaluri, denari și antoninieni, emisi de același împărat. Primul nominal, denarul, este ilustrat doar prin patru exemplare (1,12%), pe când cel de-al doilea, antoninianul, prin nu mai puțin de 57 exemplare, reprezentând 16,02% din totalul monedelor.

Din cele expuse mai sus reiese că noul nominal s-a impus în cursul domniei lui Gordian, cu tendința de a se generaliza. Ca urmare, denarul va fi monetizat din ce în ce mai puțin, iar exemplarele eare ne mai aflau în circulație au fost tezaurizate. Aceasta este și explicația faptului că în momentul ascunderii în pământ depozitul conținea nu mai puțin de 292 denari, ceea ce reprezintă 82,02%, iar antoninienii abia 64 exemplare sau 17,98% din totalul monedelor.

Pentru a putea urmări felul în care s-au repartizat monedele în cele două loturi, am întocmit tabelul nr.2. Astfel, se poate constata că monedele grupului principal și cele ale grupului secundar sunt repartizate separat pe împărați și nominaluri, cu procentele respective. În plus, am prevăzut o coloană nouă, cu coeficientul monedă/an domnie.

O exprimare pe cît de clară și sobră, pe atât de expresivă și convințioare, a felului în care se repartizează numeric monedele pe nominaluri și împărați ne-o oferă histograma (fig.1).

Creatatea și titlul constituie caracteristicile esențiale ale celor două nominaluri examineate mai sus. În ceea ce privește titlul, înțelegând prin aceasta procentul de metal din în raport cu cel comun pe se găsește în fiecare emisiune, nu am avut posibilitatea de a supune cîsteva exemplare unor analize nedestructive, în scopul de a obține date necesare unei discuții. Pentru rezultatele obținute de către alți cercetători în acest domeniu și pentru aceeași epocă, trimitem la literatura de specialitate⁹.

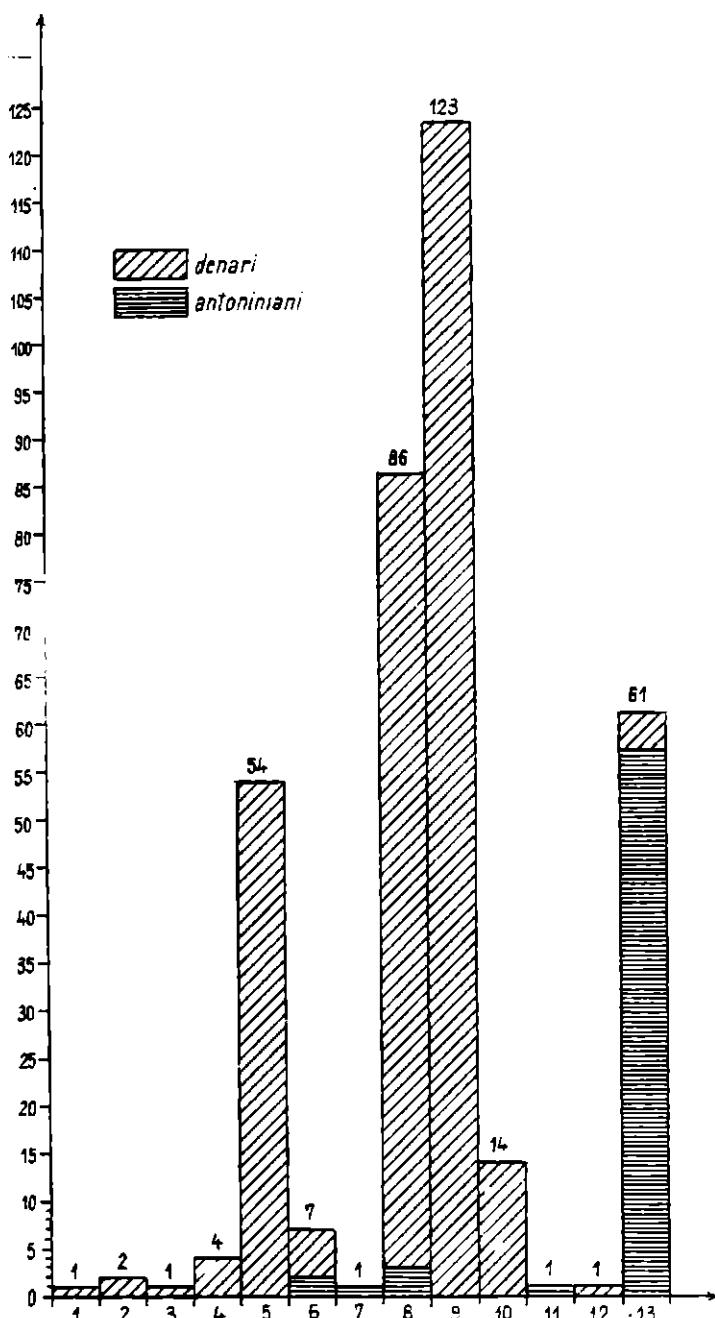

Fig.1.-Histogramă cu repartizarea numerică pe împărați și nominaluri a monedelor din tezaurul de la Bălești: 1 Vespasian; - Antoninus Pius; 3 Marc-Aureliu; 4 Commodus; 5 Septimius Sever; 6 Caracalla; 7 Macrinus; 8 Elagabal; 9 Severus Alexander; 10 Maximinus Thrax; 11 Balbinus; 12 Pupienus; 13 Gordian al III-lea.

In schimb, despre cea de-a doua caracteristică, este vorba de pondere, asupra ei vom zăbovi mai mult, deoarece am avut posibilitatea să fac observații directe. Voi începe cu denarii.

Tabelul nr.2

Nr. crt.	ÎMPĂRATI	Lotul 1		To- tal	Lotul 2		Total gen.	%	Monedă/ an dom- nie	OBS.
		AR	Ant		AR	Ant				
1. Vespasian		1	-	1	-	-	1	0,28	0,1	
2. Antoninus Pius		2	-	2	-	-	2	0,56	0,09	
3. M. Aurelius		1	-	1	-	-	1	0,28	0,05	
4. Commodus		4	-	4	-	-	4	1,12	0,33	
5. Septimius Severus		54	-	54	-	-	54	15,17	3,00 inclu- siv una fourrée	
6. Caracalla		5	2	7	-	-	7	1,97	1,17	
7. Macrinus		-	1	1	-	-	1	0,28	0,50	
8. Elagabal		83	2	85	-	1	86	24,16	21,5	
9. Severus Alexander		120	-	120	3	-	123	34,55	9,39	
10. Maximinus Thrax		13	-	13	1	-	14	3,93	4,67	
11. Balbinus		-	1	1	-	-	1	0,28	4,00	
12. Pupienus		1	-	1	-	-	1	0,28	4,00	
13. Gordian al III-lea		4	54	58	-	3	61	17,13	10,16	
Total		288	60	348	4	4	356	99,99		

Studiul greutății denarilor romani din timpul imperiului¹⁰ aflăți în diferite tezaure monetare poate fi abordat cu folos dacă definim obiectivele pe care le urmărim în cercetarea pe care o întreprindem. Unul din aceste obiective ar putea fi următorul: precizarea greutății medii reale a unui denar roman din sec. I e.n., de după reforma lui Nero, pe la mijlocul sec.al III-lea. În funcție de această greutate, la care se mai adaugă titlul argintului, stă fără și valoarea lui reală în această vreme. În același timp începem să ne dăm seama, în urma unor studii comparative, de ceea ce însemnează uzajul unei monede romane de argint în decurs de aproape două secole. Este evident că o asemenea cercetare trebuie să se extindă și să cuprindă un material cît mai numeros, pentru ca datele pe care le obținem să poată forma o bază documentară cît mai cuprinzătoare pentru concluziile pe care le formulăm. Pe de altă parte, este nevoie să precizăm care era greutatea reală a denarului roman imperial din sec. I, emis după reforma lui Nero. Această greutate o vedem stabilită în primul rînd pe baza cîntăririi denarilor romani imperiali îngropăți în pămînt chiar spre sfîrșitul sec. I și, fapt important, cînd piesele se prezintă în condiții de bună conservare. Continuând cercetarea pe aceeași linie de gîndire, putem să studiem același obiectiv, dar pentru denarii care au rămas în circulație pînă la finele sec.al II-lea; sau, în altă etapă, pînă la mijlocul celui de-al III-lea.

Deocamdată voi consemna, așa cum am făcut și cu alt prilej¹¹, principalele date în legătură cu greutatea denarilor din depozitul nostru monetar.

Tabelul nr.3

Nr. împărați crt.	Nr. Greutatea ex. mini- max- medie me- mă mă diañă
1. Vespasian	1
2. Antoninus Pius	2
3. Marcus Aurelius	1
4. Commodus	4 2,44 3,37 2,93 2,55
5. Septimius Severus	54 2,19 3,81 3,01 3,13
6. Caracalla	5 2,61 3,63 2,99 2,75
7. Elagabal	83 1,75 3,58 2,75 2,73
8. Severus Alexander	121 1,71 3,52 2,64 2,65
9. Maximinus Thrax	14 2,34 3,34 2,78 2,75
10. Pupienus	1
11. Gordian al III-lea	4 2,15 3,15 2,77 2,65

Din datele de mai sus reținem pe cele oferite de denarii împăraților reprezentați printr-un număr mai consistent de exemplare cu greutatea lor medie și mediană:

Tabelul nr.4

Nr. împărați crt.	Nr. ex.	G r e u t a t e a Medie	Mediană
1. Septimius Severus	54	3,01	3,13
2. Elagabal	83	2,75	2,73
3. Severus Alexander	123	2,64	2,65
4. Maximinus Thrax	14	2,78	2,75

Comparind ponderea medie și mediană, prezentată mai sus, cu cea a denarilor acekrași împărați din tezaurul de la Canlia, constatăm că ea se află mult sub media celei din urmă. Deocamdată notăm faptul. Explicațiile vor veni în urma adâncirii cercetărilor ponderale. Menționăm pentru moment, fără intenția de a epuiza problema, că, printre altele, pot fi avute în vedere ritmul și răstimpul rămînerii lor în circulație, precum și condițiile de zacere în pămînt.

Felul cum se repartizează greutatea denarilor, numeric și pe împărați, poate fi urmărită cu folos pe histogramă (fig.2). Ea prezintă avantajul că ne oferă posibilitatea de a privi întreg ansamblul de greutăți cu gruparea lor în evoluție cronologică. Prima și poate cea mai importantă constatare rezidă în faptul că arată clar o continuă deplasare spre stînga, adică micșorarea continuă și progresivă a greutății denarului. Dar mai arată și altceva: unele greutăți, fie minime, fie maxime, folosite uneori și azi¹², au un caracter întâmplător, accidental și nu sunt expresive ca a-

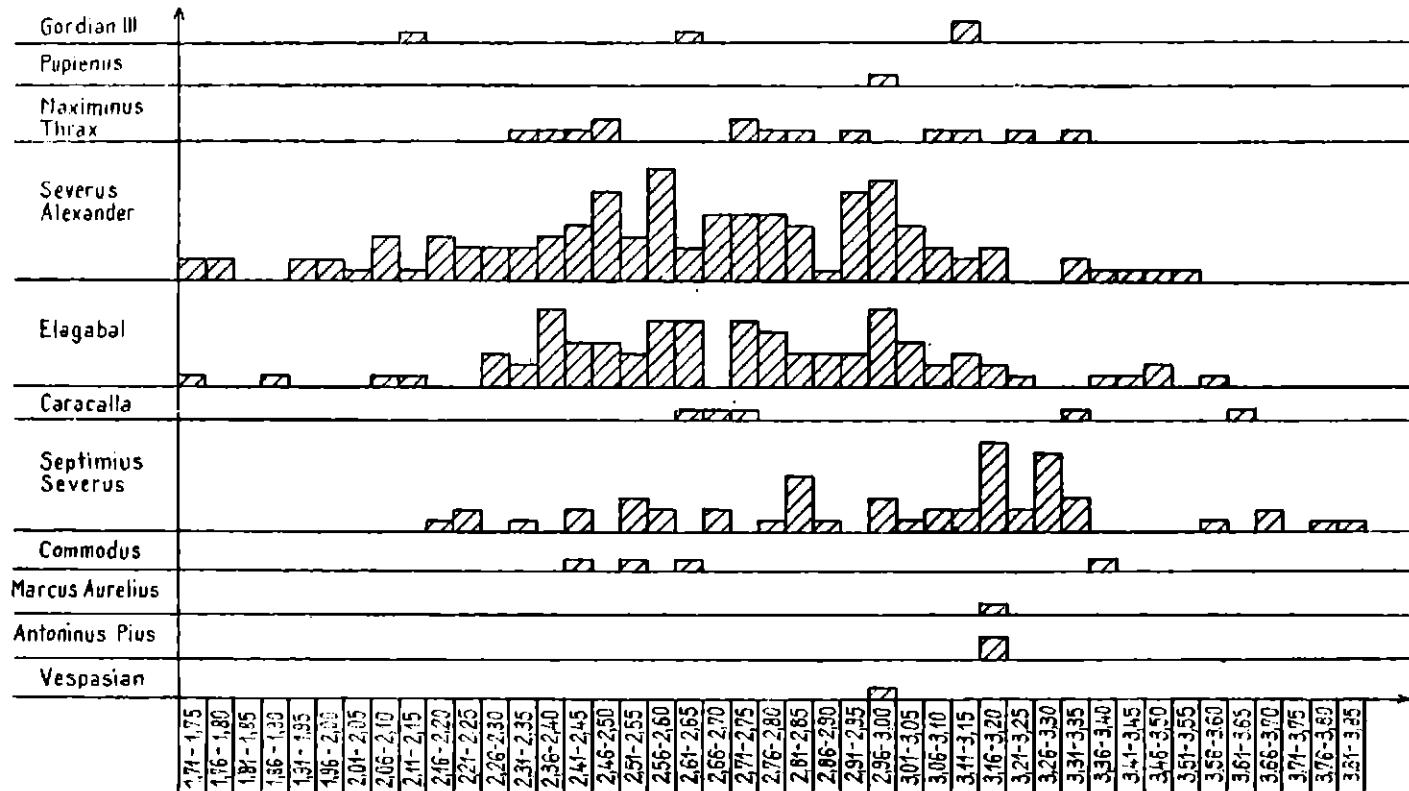

Fig. 2.-Bălești. Grafic cu variația greutății denarilor.

tare nu mai pot fi folosite.

In componența tezaurului de la Bălești intră și un al doilea nominal antoninianul¹³. El are o prezență sporadică încă din timpul lui Caracalla, 2 ex.(0,56%), Macrinus 1 ex.(0,28%), Elagabal 3 ex.(0,84%), apoi Balbinus 1 ex.(0,28%), pentru ca apoi, în timpul lui Gordian al III-lea, să apară masiv: 57 ex., ceea ce reprezintă 16,02% din întregul tezaur.

Simpla enumerare a datelor de mai sus, oferite de tezaurul pe care-l analizăm, ne arată, confirmând ceea ce știam și din alte descoperiri, că noul nominal, antoninianul, nu s-a impus de la început, ci adevărata etapă a introducerii lui începe abia cu Gordian al III-lea. Dar, trebuie să adăugăm imediat, este vorba de o trecere relativ lentă, denarul continuând să fie emis în mod paralel cu antoninianul, dar în cantități din ce în ce mai reduse.

Iată și câteva date tehnice în legătură cu greutatea antoninienilor:

Tabelul nr.5

Nr. IMPĂRATI crt.	Nr.ex.	G r e u t a t e a	mini-	maxi-	medie	mediană
		mă	mă			
1. Caracalla	2	4,70	4,98	4,84	4,85	
2. Elagabal	3	4,89	5,32	5,12	5,15	
3. Balbinus	1	4,35				
4. Gordian al III-lea	57	2,65	5,72	4,04	4,05	

Evoluția greutății antoninienilor emisi sub cei cinci împărați poate fi urmărită pe histograma din figura 3 și în acest caz, ca și în cel al denarilor, constatăm, fără efort, tendința ei constantă de scădere. Din ponderile menționate mai sus ne putem opri doar asupra aceleia a antoninienilor lui Gordian al III-lea, singurii care apar într-un număr mai consistent: 57 de exemplare. Constatăm și de data aceasta că cei doi indicatori principali: media 4,04 și mediana 4,05 sunt mult sub ponderea aceleiași nominal, emis de același împărat, aflat în tezaurul de la Canlia. În acest ultim tezaur media este de 4,42, iar mediana de 4,40. Explicația nu o putem încă da. Vor trebui strânsse date mai numeroase, regionale și apoi pe imperiu, spre a se putea formula unele încheieri chiar provizorii. Până atunci ne putem găsi și pot fi avute în vedere astă monetăriile care le-au emis, cu momentele de criză sau alte cauze mai adînci, unele locale, altele mai generale.

Astă denarii, cît și antoninienii au continuat să fie emisi în principal în atelierele imperiale din Roma (91,58%) și numai în mod sporadic în câteva ateliere orientale. Astfel, din cel de la Antiochia avem 6 exemplare (1,68%), din cel de la Laodiceaea tot 6 exemplare (1,68%), iar din cel de la Emesa 10 exemplare (2,81%). La un număr de 10 exemplare nu a putut fi precizată monetăria (2,81%). Situația aceasta este ilustrată de tabelul nr.6.

Studiul modului în care se repartizează totalul monedelor unui împărat la numărul de ani căi a domnit ne pune la îndemână un nou coefi-

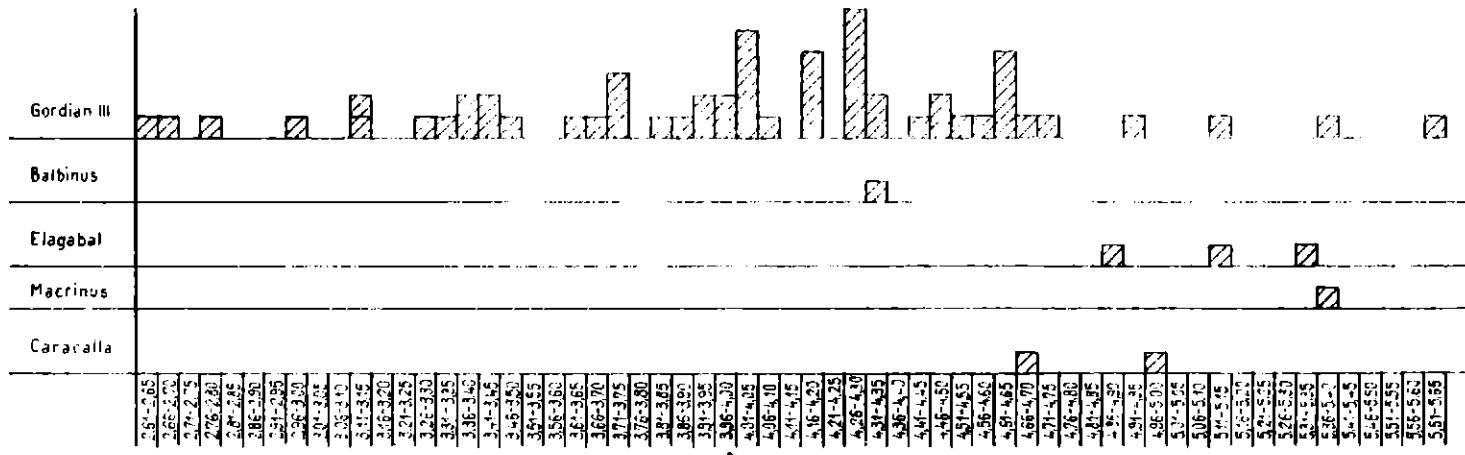

Fig. 3.-Baleşti. Grafic cu variația greutății antoninienilor.

cient. El ne arată frecvența emisiunilor monetare ale fiecărui împărat în tezaur și în regiune. Ni se oferă astfel posibilitatea de a urmări, pe de o parte, activitatea economică desfășurată sub diferenți împărați, pe de alta, principalele etape de tezaurizare. Indicii acestia sunt prezentați în histograma de la figura 4. Cel mai sfânt indice este cel din timpul lui Elagabal, căruia pentru fiecare an/domnie îi revin 21,5 monede. Urmează apoi indicele din timpul lui Severus Alexander cu 9,5 monede an/domnie, cel al lui Maximinus Thrax cu 4,6. Ultimul împărat, Gordian al III-lea, în timpul căruia s-a îngropat întregul tezaur, are coeficientul 10,1.

Tabelul nr.6

Nr. crt.	IMPARATII	Roma		Antiochia		Laodi- caea		Emesa		Monetării nesigure		Total	
		Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%		
1.	Vespasian	1	0,28	-	-	-	-	-	-	-	1	0,28	
2.	Antoninus Pius	2	0,56	-	-	-	-	-	-	-	2	0,56	
3.	Marcus Aurelius	1	0,28	-	-	-	-	-	-	-	1	0,56	
4.	Commodus	4	1,12	-	-	-	-	-	-	-	4	1,12	
5.	Septimius Severus Alexander	38	10,67	-	-	6	1,68	8	2,25	2	0,56	54	15,16
6.	Caracalla	7	1,97	-	-	-	-	-	-	-	7	1,97	
7.	Macrinus	1	0,28	-	-	-	-	-	-	-	1	0,28	
8.	Elagabal	78	21,91	-	-	-	-	-	-	8	2,25	86	24,16
9.	Severus Maximinus Thrax	119	33,44	4	1,12	-	-	-	-	-	-	123	34,56
10.	Balbinus	1	0,28	-	-	-	-	-	-	-	-	1	0,28
11.	Pupienus	1	0,28	-	-	-	-	-	-	-	-	1	0,28
12.	Gordian al III-lea	59	16,58	2	0,56	-	-	-	-	-	-	61	17,14
	Total	326	91,58	6	1,68	6	1,68	8	2,25	10	2,81	356	100,00

În partea finală vom încerca să precizăm data în jurul căreia tezaurul a fost ascuns, și dacă va fi posibil, să aducem și unele deslușiri în legătură cu cauzele care au dus sau au putut duce la îngroparea lui în pămînt. De regulă, în asemenea situații se încearcă să se precizeze data celei mai recente monede din tezaur, care ne oferă de obicei un terminus post quem tezaurul a fost încrăpat pămîntului. De data aceasta am procedat altfel. Cauza este că cele mai multe monede ale lui Gordian al III-lea nu sunt date. De aceea am grupat toate monedele acestui împărat pe emisiuni, iar în cadrul lor pe ateliere monetare. La datele de mai sus am mai adăugat greutatea medie a fiecărei emisiuni. Este cunoscut faptul că totalitatea monedelor emise în timpul lui Gor-

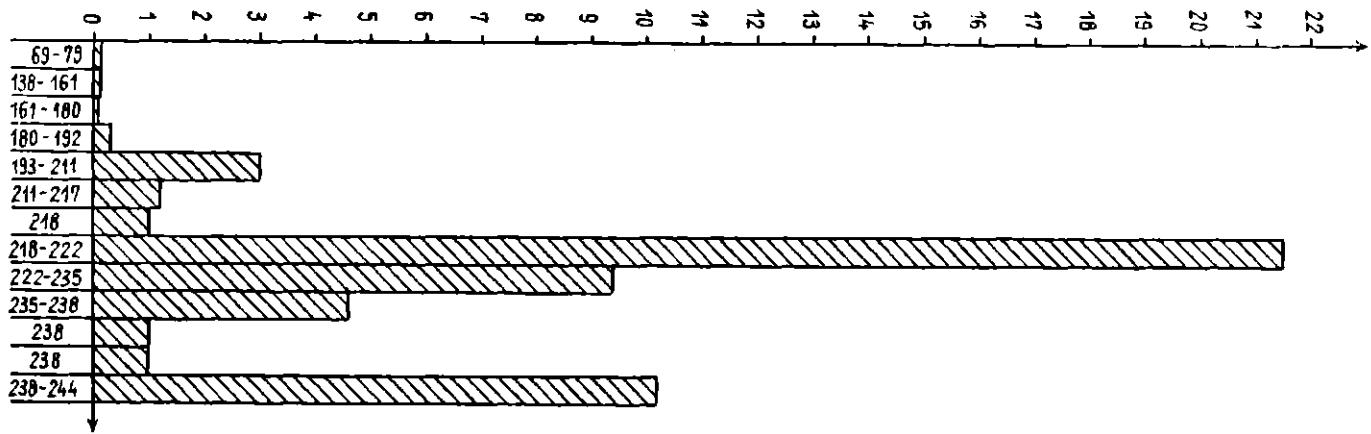

Fig. 4. -Bălești. Grafic reprezentând frecvența monedelor pe an/domnie.

dian în atelierul de la Roma au fost grupate în cinci emisiuni regulate, cu unele faze, precum și într-o emisiune specială¹⁴. Si acum iată cum se încadrează monedele de la Bălești emise de acest împărat pe ateliere și emisiuni. Incepem cu cel de la Roma și încheiem cu cel din Antiochia.

Tabelul nr.7

Emisiunea	Număr exemplare	Greutatea medie
<u>ROMA</u>		
1	11	4,21
2	3	4,03
3 a	2	3,62
3 b	2	3,67;3,63
3 c	6	3,56
4	16	3,84
specială	1	2,15,denar
5	17	4,22
<u>ANTIOCHIA</u>		
-	3	3,70

Din tabelul nr.7 rezultă că toate cele cinci emisiuni monetare ale lui Gordian¹⁵ sunt prezente în tezaurul de la Bălești. Mai reiese că ultimele două emisiuni sunt și cele mai numeroase. Astfel, cea de-a patra cuprinde 16, iar cea de-a cincea 17 exemplare. Dacă la acestea mai adăugăm faptul că cele mai recente monede emise de Gordian sunt din martie 244, mi se pare foarte puțin probabil, dacă nu imposibil, că tezaurul monetar să fi fost ascuns în pămînt în cursul domniei acestui împărat. În mod real nu a existat timpul material necesar pentru aceasta: monedele din anul 244 au trebuit să fie emise la Roma, de acolo au trebuit să sească în Dacia, iar aici, prin procesul circulației, să ajungă în posesiunea unei persoane care, la rîndu-i, le-a achiziționat și după un răstimp le-a ascuns în pămînt. De aceea mi se pare mult mai verosimil ca tezaurul să fi fost îngropat la începutul domniei lui Filip Arabul.

Dar în Dacia se mai cunosc și alte tazaure monetare în care cea mai recentă monedă este de la Gordian. Unii cercetători au fost de părere că aceste tazaure au fost îngropate în timpul lui Gordian¹⁶ și le-au pus în legătură cu anumite evenimente militare contemporane¹⁷. Este probabil că o examinare pe emisiuni a monedelor lui Gordian din aceste tazaure să ne conducă la aceeași concluzie ca și monedele de la Bălești. Cercetări recente care au avut ca obiectiv aceleași tazaure folosind căi apropiate, au ajuns la concluzia că ele au fost îngropate la începutul domniei lui Filip Arabul¹⁸. În același sens pledează, între altele, tezaurul monetar de la Jieș-Popi¹⁹, descoperit în bazinul superior al Jiului, în apropiere de Petroșani, în czre Filip Arabul și fiul său apar doar cu cîte o singură monedă. Îngroparea tezaurului în acest loc arată că

primejdia venea din Dacia transilvană, a străbătut pasul Vîlcanului și a pătruns la sud de Carpați. Eu am pus această incursiune pe seama carilor. Traseul ei este jalonat de fngropările de tezaure monetare care se încheie cu monede de la Gordian al III-lea sau de la începutul domniei lui Filip Arabul²⁰.

Catalogul monedelor din tezaur

Vespasianus

1 AR ↓ 2,99 g; 18,80 mm.
BMC, 7, anul 70.	14-15 AR ✓ 3,69 g; 16,35 mm.
↑3,26; 16,75 mm.
RIC, 107, Roma, anii 197-198.
<u>Antoninus Pius; Faustina I</u>	
2 AR ↑ 3,16 g; 17,80 mm.
BMC, 420, Roma.	16 AR ✕ 3,56 g; 19,80 mm.
RIC, 111, A, Roma,
anii 197-198.
<u>Antoninus Pius: M. Aurelius</u>	
3 AR ↓ 3,16 g; 16,60 mm.
BMC, 920, Roma, anii 157-158.	17 AR ↓ 2,19 g; 17,40 mm.
RIC, 117(?), Roma, anii 197-198.
<u>Marcus Aurelius</u>	
4 AR ↑ 3,19 g; 18,15 mm.
BMC, 542, anii 170-171.	18 AR ↓ 2,23 g; 16,60 mm.
RIC, 119, Roma, anii 197-198.
<u>Commodus</u>	
5 AR ↓ 2,54 g; 17,80 mm.
BMC, 325, Roma, anul 192.	19-20 AR ↑ 3,11 g; 18 mm.
↓3,19 g; 16,80 mm.
RIC, 120 c, Roma, anii 197-198.
6 AR ✕ 2,44 g; 17,20 mm.
BMC, 339, Roma.	21 AR ✓ 3,30 g; 18 mm.
RIC, 131, Roma, anii 198-200.
7 AR → 3,37 g; 17 mm.
BMC, 344, Roma, anul 192.	22 AR ↑ 3,20 g; 18,60 mm.
RIC, 166, Roma, anii 200-201.
8 AR ↑ 2,61 g; 19,30 mm.
BMC, 358, Roma.	23 AR ↓ 3,35 g; 19,20 mm.
RIC, 171, Roma, anii 200-201.
<u>Septimius Severus</u>	
9-10 AR ↑ 3,80 g; 19,10 mm.
↓2,89 g; 18,50 mm.
RIC, 37, Roma, anul 194.	24 AR ↑ 2,83 g; 20 mm.
RIC, 309 av. și 607 rv. Hibrid.
11 AR 2,83 g; 19,50 mm.
RIC, 49, Roma, anii 194-195.	25 AR ↑ 3,34 g; 17,60 mm.
RIC, 364, Emesa, anii 194-195.
12 AR ↑ 2,67 g; 17,50 mm.
RIC, 62, Roma, anul 195.	26 AR ↓ 3,18 g; 19,20 mm.
RIC, 369 var., Emesa,
anii 194-195 ; cf. Reka Devnia,
94.
13 AR ↓ 2,45 g; 17,50 mm.
RIC, 91, Roma, anii 196-197;
494, Laodicea, anul 197.	27 AR ↑ 3,16 g; 18,50 mm.
RIC, 378, var. Emesa,
anii 194-195.
	28 AR ↑ 3,24 g; 19,60 mm.
RIC, 379, Emesa, anii 194-195.

- 29 AR↓ 2,96 g; 16,80 mm.
RIC, 389, Emesa, anii 194-195.
- 30 AR↑ 2,99 g; 18 mm.
RIC, 428, Emesa, anii 194-195.
- 31 AR↑ 2,85 g; 19,20 mm.
RIC, 469, var., Laodiceea,
anii 195-197.
- 32 AR↖ 2,81 g; 18,80 mm.
RIC, 491, Laodiceea,
anii 196-197.
- 33 AR↓ 2,54 g; 16,30 mm.
RIC, 492, Laodiceea, anul 197.
- 34 AR↖ 3,28 g; 18,60 mm.
RIC, 503, Laodiceea,
anii 198-202.
- Septimius Severus;
Iulia Domna
- 35 AR↑ 3,18 g; 18,40 mm.
RIC, 536, Roma, anii 193-196.
- 36 AR↑ 2,44 g; 17,80 mm.
RIC, 538, Roma, anii 193-196.
- 37 AR↓ 2,22 g; 17,70 mm.
RIC, 556, Roma, anii 196-211.
- 38 AR↖ 2,97 g; 19 mm.
RIC, 560, Roma, anii 196-211.
- 39 AR↓ 3,08 g; 18,60 mm.
RIC, 564, Roma, anii 196-211.
- 40-41 AR↑ 3,04 g; 18,70 mm.
↓ 3,25 g; 20 mm.
RIC, 572, Roma, anii 196-211.
- 42 AR↓ 3,18 g; 19 mm.
RIC, 574, Roma, anii 196-211.
- 43 AR↓ 2,31 g; 17,65 mm.
RIC, 580, Roma, anii 196-211.
- 44 AR↖ 3,34 g; 21 mm.
RIC, 583, Roma, anii 196-211.
- 45 AR↓ 2,60 g; 16 mm.
RIC, 587, Roma, anii 196-211.
- 46 AR↓ 2,81 g; 17,80 mm.
RIC, 636, Laodiceea,
anii 196-202.
- 47 AR↑ 3,14 g; 18,55 mm.
RIC, IV, 1, p. 138: av. Asia,
rv. 527.
- 48 AR↓ 2,52 g; 17,25 mm.
RIC, IV, 1, p. 138, 2, Emesa,
anul 193.
- 49 AE↗ 2,73 g; 18,70 mm.
Fourré.
RIC, -Cohen², var. la nr. 646.
- 50 AR↓ 3,81 g; 19 mm.
RIC, IV, 1, p. 138-139, Emesa,
anul 193.
- Septimius Severus; Geta
- 51 AR↑ 3,19 g; 20,30 mm.
RIC, 20, Roma, anii 200-202.
- 52 AR↑ 3,68 g; 20,50 mm.
RIC, 29, Roma, anii 203-208.
- 53 AR↗ 3,28 g; 18,50 mm.
RIC, 51, Roma, anii 203-209.
- 54 AR↑ 3,06 g; 19,70 mm.
RIC, 62, b, Roma, anul 209.
- Septimius Severus;
Caracalla
- 55 AR↑ 2,53 g; 16,80 mm.
RIC, 11, Roma, anii 196-198.
- 56-57 AR↑ 3,18 g; 17,70 mm.
↓ 3,28 g; 18 mm.
RIC, 1, 3, Roma, anii 196-198.
- 58 AP↑ 2,69 g; 19 mm.
RIC, 28, Roma, anul 199.
- 59 AR↓ 3,26 g; 18,30 mm.
RIC, 30, Roma, anul 200.
- 60-61 AR↑ 2,60 g; 19,80 mm.
↓ 3,30 g; 19,70 mm.
RIC, 144, b, Roma, anii 201-206.
- 62 AR↓ 2,79 g; 18,85 mm.
RIC, 149, Roma, anii 206-210.
- Caracalla
- 63 AR↑ 3,34 g; 19,20 mm.
RIC, 206, Roma, anii 212-213.

- 64 ANT↓ 4,98 g; 23,50 mm
RIC, 285, c, Roma, anul 217.
- Caracalla; Plautilla
- 65 AR↓ 2,61 g; 18,70 mm.
RIC, 369, Roma, fără dată.
- Caracalla; Iulia Domna
- 66 AR↗ 2,66 g; 18,70 mm.
RIC, 373, A, Roma, anii 211-217.
- 67 AR↑ 2,74 g; 20 mm.
RIC, 379, c, Roma, anii 211-217.
- 68 ANT↗ 4,70 g; 21 x 24,20 mm.
RIC, 389, Roma, anii 211-217.
- Caracalla
- 69 AR↑ 3,63 g; 19,50 mm.
RIC, ~. Cohen², 477.
- Macrinus
- 70 ANT↖ 5,37 g; 22,60 mm.
Monedă Fior di conio.
RIC, 95, anii 217-218.
- Elagabal
- 71 AR↑ 2,97 g; 19,50 mm.
RIC, 8, Roma, anul 218.
- 72 AR↓ 2,42 g; 18,15 mm.
RIC, 19, Roma, anul 219.
- 73-75 AR↖ 2,84 g; 19,50 mm.
↖ 2,60 g; 20,80 mm ↖ 2,41 g;
19,80 mm
RIC, 21, Roma, anul 219.
- 76 AR↑ 2,74 g; 19,85 mm.
RIC, 28, Roma, anul 220.
- 77-78 AR↑ 2,61 g; 19,70 mm.
↑ 3,12 g; 19,60 mm.
RIC, 40, Roma, anul 221.
- 79 AR↖ 3,48 g; 19,50 mm.
RIC, 45, Roma, anul 221.
- 80-84 AR↓ 3,14 g; 20,55 mm.
↓ 2,96 g; 29mm ↓ 2,26 g;
18,35 mm ↑ 3,58 g; 19,40 mm.
↓ 2,71 g; 18,50 mm.
RIC, 46, Roma, anul 221.
- 85-88 AR↑ 2,74 g; 19,25 mm.
↑ 2,79 g; 19 mm; ↑ 2,56 g; 19,15
mm ↓ 2,45 g; 19,65 mm.
RIC, 52, Roma; 181 Antiochia.
Anul 222.
- 89-91 AR↖ 2,38 g; 16,30x19,20
mm ↑ 2,64 g; 19 mm ↓ 2,48 g;
17,85 mm.
RIC, 56, Roma, fără dată.
- 92 AR↑ 2,64 g; 19,35 mm.
RIC, 73, Roma, fără dată.
- 93-100 AR↖ 2,60 g; 19 mm.
↓ 2,79 g; 19 mm ↓ 2,10 g;
19,70 mm ↖ 2,98 g; 19,50 mm.
↓ 2,57 g; 18,30 mm ↑ 2,50 g;
20 mm ↓ 2,58 g; 19,65 mm
↓ 2,72 g; 19,10 mm.
RIC, 88, Roma sau 191, Antio-
hia. Fără dată.
- 101 AR↑ 3,16 g; 19,50 mm.
RIC, 91, Roma, fără dată.
- 102 AR↑ 2,40 g; 20,15 mm.
RIC, 104, Roma, fără dată.
- 103 AR↑ 2,79 g; 19 mm.
RIC, 112, Roma, fără dată.
- 104 AR↓ 2,51 g; 18,80 mm.
RIC, 116, Roma, fără dată.
- 105-106 AR↓ 3,15 g; 19,50 mm.
↑ 2,27 g; 19,40 mm.
RIC, 121, Roma, fără dată.
- 107 AR↑ 2,38 g; 19,25 mm.
RIC, 130, Roma, fără dată.
- 108 AR↑ 3,01 g; 18,80 mm.
RIC, 131, Roma sau 194
Antiohia, fără dată.
- 109 ANT↑ 5,14 g; 23,80 mm.
RIC, 138, Roma, fără dată.
- 110-111 AR↓ 2,40 g; 19,70 mm.
↑ 3,10 g; 19,60 mm.
RIC, 139, Roma, fără dată.
- 112 AR↓ 3,05 g; 18,60 mm.
RIC, 140, Roma, fără dată.

- 113-119 AR ↓ 3,44 g; 19,20 mm.
 ↓ 3,04 g; 19,30 mm ↑ 3,02 g;
 18,10 mm ↑ 2,34 g; 19 mm.
 ↑ 2,46 g; 18,75 mm ↑ 2,64 g;
 19,70 mm ↑ 3,50 g; 19,20 mm.
 RIC, 146, Roma, fără dată.
- 120 AR ↑ 2,36 g; 20 mm.
 RIC, 153, Roma, fără dată.
- 121-125 AR ↑ 3,21 g; 19,20 mm.
 ↑ 1,75 g; 19,30 mm ↑ 2,33 g;
 19,15 mm ↑ 2,52 g; 18 mm.
 ↓ 2,77 g; 18 mm.
 RIC, 161, Roma, fără dată.
- 126 AR ↑ 3,10 g; 17 mm.
 RIC, 162, Roma, fără dată.
- Elagabal; Julia Paula
- 127-129 AR ↓ 2,72 g; 20 mm.
 ↑ 2,99 g; 18,35 mm ↓ 2,83 g;
 21,50 mm.
 RIC, 211, Roma, fără dată.
- 130 AR ↓ 2,87 g; 19 mm.
 RIC, 222, Roma, fără dată.
- Elagabal; Julia Soemias
- 131-133 AR ↑ 2,51 g; 18,25 mm.
 ↑ 2,15 g; 19 mm ↑ 2,62 g;
 18,65 mm.
 RIC, 241, Roma, fără dată.
- 134-135 AR ↑ 2,93 g; 30 mm.
 ↑ 2,30 g; 19 mm.
 RIC, 243, Roma, fără dată.
- Elagabal; Julia Maesa
- 136-138 AR ↑ 2,80 g; 19,80 mm.
 ↑ 2,83 g; 19,30 mm ↓ 2,62 g;
 19,25 mm.
 RIC, 254, Roma, fără dată.
- 139-141 AR ↑ 3,18 g; 19,65 mm.
 ↖ 2,75 g; 19,30 mm ↑ 3,00 g;
 18,80 mm.
 RIC, 263, Roma, fără dată.
- 142 ANT ↑ 5,32 g; 21,75 mm.
 RIC, 264, Roma, fără dată.
- 143-152 AR ↗ 2,91 g; 19 mm.
 ↖ 2,43 g; 20 mm ↑ 3,00 g;
 19,50 mm ↑ 2,38 g; 18,65 mm.
 ↑ 2,87 g; 20,50 mm ↗ 2,39 g;
 19,35 mm ↑ 3,40 g; 19,80 mm.
 ↗ 2,95 g; 19 mm ↓ 2,56 g;
 19,70 mm ↓ 1,89 g; 19 mm.
 RIC, 268, Roma, fără dată.
- 153-155 AR ↑ 2,48 g; 18,50 mm.
 ↑ 2,90 g; 19,60 mm ↓ 2,97 g;
 18,65 mm.
 RIC, 271, Roma, fără dată.
- Severus Alexander
- 156-159 AR ↑ 2,84 g; 18,80 mm.
 ↓ 3,16 g; 19,23 mm ↗ 2,66 g;
 19,67 mm ↑ 2,71 g; 18,90 mm.
 RIC, 14, Roma, anul 222.
- 160-162 AR ↘ 2,96 g; 19,75 mm.
 ↑ 3,01 g; 19,85 mm ↑ 2,71 g;
 19,77 mm.
 RIC, 19, Roma, anul 223.
- 163-167 AR ↑ 3,14 g; 21,10 mm.
 ↑ 1,92 g; 19,55 mm ↓ 2,60 g;
 17,80 mm ↓ 2,80 g; 18,00 mm.
 ↑ 2,79 g; 19,10 mm.
 RIC, 20, Roma, anul 223.
- 168-170 AR ↓ 2,80 g; 19,30 mm.
 ↗ 2,98 g; 20,20 mm ↗ 2,51 g;
 19,05 mm.
 RIC, 27, Roma, anul 223.
- 171 AR ↑ 3,03 g; 19,08 mm.
 RIC, 29, Roma, anul 223.
- 172-173 AR ↘ 2,40 g; 18,70 mm.
 ↓ 2,85 g; 20,26 mm.
 RIC, 32, Roma, anul 223.
- 174-175 AR ↑ 2,34 g; 19,05 mm.
 ↖ 3,08 g; 19,92 mm.
 RIC, 35, Roma, anul 224.
- 176 AR ↓ 3,48 g; 18,70 mm.
 RIC, 37, Roma, anul 224.
- 177 AR ↑ 2,69 g; 19,60 mm.
 RIC, 40, Roma, anul 224.

- 178-179 AR \uparrow 1,91 g; 21,35 mm.
 \downarrow 2,71 g; 19,83 mm.
RIC, 44, Roma, anul 224.
- 180-181 AR \uparrow 2,93 g; 18,80 mm.
 \searrow 2,47 g; 18,85 mm.
RIC, 50, Roma, anul 225.
- 182 AR \uparrow 2,73 g; 21,20 mm.
RIC, 53, Roma, anul 226.
- 183-187 AR \uparrow 3,11 g; 17,75 mm.
 \searrow 2,95 g; 20,30 mm \downarrow 2,49 g;
19,14 mm \downarrow 2,33 g; 19,15 mm.
fragmentară. 19 mm.
RIC, 55, Roma, anul 226.
- 88 AR \searrow 2,10 g; 18,00 mm.
RIC, 61, Roma, anul 227.
- 189-190 AR \uparrow 3,03 g; 19,15 mm.
 \uparrow 2,53 g; 17,78 mm.
RIC, 64, Roma, anul 227.
- 191 AR \downarrow 2,30 g; 19,83 mm.
RIC, 65, Roma, anul 227.
- 192 AR \searrow 2,57 g; 21,54 mm.
RIC, 57, Roma, anul 227.
- 193-194 AR \downarrow 2,49 g; 20,30 mm.
 \uparrow 2,40 g; 18,65 mm.
RIC, 70, Roma, anul 227.
- 195 AR \uparrow 2,61 g; 18,75 mm.
RIC, 80, Roma, anul 228.
- 196 AR \uparrow 2,95 g; 20,18 mm.
RIC, 85, Roma, anul 228.
- 197-198 AR \searrow 2,74 g; 19,80 mm.
 \downarrow 2,75 g; 18,45 mm.
RIC, 92, Roma, anul 229.
- 199-200 AR \uparrow 2,46 g; 19,15 mm.
 \uparrow 2,66 g; 18,90 mm.
RIC, 95, Roma, anul 229.
- 201 AR \searrow 2,21 g; 18,58 mm.
RIC, 101, Roma, anul 230.
- 202-204 AR \downarrow 2,53 g; 19,23 mm.
 \downarrow 2,83 g; 19,15 mm \uparrow 2,24 g;
20,08 mm.
RIC, 102, Roma, anul 230.
- 205 AR \uparrow 1,78 g; 18,45 mm.
RIC, 105, Roma, anul 230.
- 206-208 AR \downarrow 1,97 g; 19,20 mm.
 \downarrow 2,97 g; 19,50 mm \uparrow 2,60 g;
19,35 mm.
RIC, 127, Roma, anii 222-228.
- 209-214 AR \uparrow 2,13 g; 19,00 mm.
 \uparrow 2,70 g; 19,70 mm \downarrow 2,33 g
19 mm \uparrow 2,97 g; 20 mm.
 \downarrow 2,47 g; 19,40 mm \downarrow 1,99 g
20,15 mm.
RIC, 133, Roma, anii 233-235.
- 215-216 AR \searrow 2,97 g; 20 mm.
 \downarrow 2,91 g; 20 mm.
RIC, 139, Roma, anii 222-228.
- 217 AR \searrow 2,20 g; 18,77 mm.
RIC, 148, Roma, anii 222-228.
- 218-221 AR \downarrow 2,36 g; 19,40 mm.
 \uparrow 3,00 g; 18,70 mm \downarrow 2,83 g;
19,33 mm \swarrow 2,41 g; 20,27 mm.
RIC, 165, Roma, anii 222-228.
- 222-227 AR \searrow 2,22 g; 20,05 mm.
 \searrow 3,33 g; 20,33 mm
 \nearrow 2,51 g; 20,40 mm
 \nearrow 1,74 g; 19,40 mm
 \searrow 2,57 g; 20,30 mm
 \downarrow 2,80 g; 20,05 mm
RIC, 168, Roma, anii 222-228.
- 228 AR \downarrow Fragmentară 18,80 mm.
RIC, 168 ? Roma, anii 222-228.
- 229-232 AR \downarrow 2,58 g; 19,80 mm.
 \downarrow 3,17 g; 19,30 mm \uparrow 3,43 g.
19,00 mm \uparrow 2,50 g; 19,70 mm.
RIC, 178, Roma, anii 222-228.
- 233 AR \downarrow 3,36 g; 18,70 mm.
RIC, 180, Roma, anii 222-228.
- 234-235 AR \uparrow 2,57 g; 19,35 mm.
 \uparrow 2,18 g; 19,85 mm.
RIC, 182, Roma, anii 222-228.
- 236-237 AR \uparrow 1,80 g; 18,40 mm.
 \uparrow 2,69 g; 18,15 mm.
RIC, 185, Roma, anii 228-231.

- 238 AR ↓ 2,93 g; 19,60 mm.
RIC, 190, Roma, anii 228–231.
- 239–240 AR/ 3,06 g; 18,50 mm.
↑ 1,71 g; 18,80 mm.
RIC, 193, Roma, anii 228–231.
- 241 AR ↓ 2,40 g; 19,05 mm.
RIC, 205, Roma, anii 228–231.
- 242–243 AR ↓ 2,42 g; 18,47 mm.
↖ 2,43 g; 18,90 mm.
RIC, 208, Roma, anii 228–231.
- 244 AR ↓ 3,34 g; 19,30 mm.
RIC, 212, Roma, anii 228–231.
- 245–247 AR ↑ 2,27 g; 18,35 mm.
↓ 2,19 g; 19,05 mm ↑ 2,59 g;
20,15 mm.
RIC, 215, Roma, anii 228–231
- 248 AR ↑ 3,04 g; 18,76 mm.
RIC, 221, Roma, anii 228–231.
- 249–251 AR ↓ 2,19 g; 19,85 mm.
↑ 2,84 g; 19,07 mm ↑ 2,26 g;
18,75 mm.
RIC, 225, Roma, anii 228–231.
- 252 AR ↑ 2,96 g; 19,40 mm.
RIC, 236, Roma, anii 231–235.
- 253 AR ↑ 2,49 g; 19,30 mm.
RIC, 239, Roma, anii 231–235.
- 254 AR ↓ 3,03 g; 20,20 mm.
RIC, 246, Roma, fără dată.
- 255 AR ↑ 3,52 g; 19,65 mm.
RIC, 252, Roma, anii 231–235.
- 256 AR ↓ 2,07 g; 18,50 mm.
RIC, 274, Antiochia, fără dată.
- 257 AR ↓ 2,63 g; 18,45 mm.
RIC, 298, Antiochia, fără dată.
- 258 AR ↑ 2,41 g; 20,55 mm.
RIC, 288, Antiochia, fără dată.
- 259 AR ↓ 2,42 g; 18,65 mm.
RIC, 294, Antiochia, fără dată.

Severus Alexander;
Iulia Mamaea

- 260 AR/ 2,04 g; 19,43 mm.
RIC, 332, Roma, fără dată.
- 261 AR / 2,09 g; 20,70 mm.
RIC, 335, Roma, fără dată.
- 262 AR / 2,58 g; 21,45 mm.
RIC, 338, Roma, fără dată.
- 263–265 AR / 2,92 g; 18,90 mm.
↑ 2,65 g; 19 mm ↑ 2,49 g;
20,30 mm.
RIC, 343, Roma, fără dată.
- 266 AR ↑ 2,82 g; 19,32 mm.
RIC, 351, Roma, fără dată.
- 267–268 AR ↑ 2,95 g; 19,60 mm.
↑ 2,79 g; 20,12 mm.
RIC, 358, Roma, fără dată.
- 269–274 AR ↓ 2,66 g; 20,25 mm.
↓ 2,76 g; 19,30 mm ↓ 3,06 g;
19,75 mm ↖ 2,98 g; 19,75 mm.
↓ 2,06 g; 19,15 mm ↑ 2,58 g;
18,75 mm.
RIC, 360, Roma, fără dată.
- 275 AR ↓ 2,98 g; 21,47 mm.
RIC, 362, Roma, fără dată.
- Maximinus Thrax
- 276 AR ↓ 2,95 g; 19,90 mm.
RIC, 5, Roma, anul 236.
- 277–279 AR ↑ 2,73 g; 19,35 mm.
↑ 3,09 g; 19,80 mm ↓ 2,40 g;
20,78 mm.
RIC, 7 A, Roma, anii 235–236.
- 280 AR ↑ 2,48 g; 20,04 mm.
RIC, 12, Roma, anii 235–236.
- 281 AR ↑ 2,49 g; 21,45 mm.
RIC, 13, Roma, anii 235–236.
- 282–283 AR ↑ 2,44 g; 20,65 mm.
↑ 2,75 g; 20,10 mm.
RIC, 14, Roma, anii 235–236.

- 284-286 AR ↑ 3,21 g; 21 mm.
 ↑ 2,34 g; 20,60 mm
 ↓ 2,85 g; 21,10 mm
 RIC, 16, Roma, anii 235-236.
- Maximinus Thrax;
Iulius Verus Maximus
- 287 AR ↓ 3,34 g; 20,05 mm.
 RIC, 1, Roma, anii 235-236.
- Maximinus Thrax; Paulina
- 288 AR ↓ 3,11 g; 20,27 mm.
 RIC, 1, Roma.
- Balbinus
- 289 ANT ↑ 4,35 g; 23,05 mm.
 RIC, 11, Roma, anul 238.
- Pupienus
- 290 AR ↑ 2,96 g; 20,25 mm.
 RIC, 5, Roma, anul 238.
- Gordianus III
- 291-293 ANT ↑ 5,15 g; 21,75 mm.
 ↓ 4,18 g; 22,35 mm ↘ 4,43 g;
 23,07 mm
 RIC, 1, Roma, anii 238-239.
- 294 ANT ↓ 3,50 g; 22,23 mm.
 RIC, 2, Roma, anii 238-239.
- 295 ANT ↓ 3,96 g; 21,15 mm.
 RIC, 3, Roma, anii 238-239.
- 296-297 ANT ↘ 4,27 g; 22,95 mm.
 ↓ 3,88 g; 23,26 mm
 RIC, 4, Roma, anii 238-239.
- 298-299 ANT ↘ 4,27 g; 23,95 mm.
 ↑ 4,63 g; 22,05 mm
 RIC, 5, Roma, anii 238-239.
- 300-301 ANT ↓ 4,02 g; 22,44 mm.
 ↑ 4,05 g; 22,25 mm
 RIC, 6, Roma, anii 238-239.
- 302-304 ANT ↑ 3,31 g; 23,40 mm.
 ↑ 3,37 g; 23,25 mm ↑ 5,40 g;
 22,30 mm.
 RIC, 8, Roma, anul 239.
- 305-306 ANT ↑ 4,31 g; 22,45 mm.
 ↑ 2,98 g; 23 mm
 RIC, 26, Roma, anul 240.
- 307 ANT ↘ 3,15 g; 22,75 mm.
 RIC, 39, Roma, anul 240.
- 308-310 ANT ↓ 3,11 g; 21,05 mm.
 ↑ 3,66 g; 22,70 mm ↘ 4,32 g;
 23,22 mm.
 RIC, 63, Roma, anul 240.
- 311 ANT ↗ 4,03 g; 22,00 mm.
 RIC, 70, Roma, anul 240.
- 312-313 AR ↘ 3,12 g; 20,87 mm:
 ↘ 3,15 g; 21,00 mm.
 RIC, 81, Roma.
- 314-317 ANT ↘ 3,72 g; 22,22 mm.
 ↓ 4,04 g; 23,50 mm ↑ 4,59 g;
 22,65 mm ↗ 5,72 g; 22,50 mm.
 RIC, 83, Roma, anii 241-243.
- 318 ANT ↗ 3,83 g; 24,00 mm.
 RIC, 84, Roma, anii 241-243.
- 319 ANT ↓ 4,65 g; 23,50 mm.
 RIC, 85, Roma, anii 241-243.
- 320-322 ANT ↓ 3,72 g; 25,07 mm.
 ↘ 4,30 g; 23,93 mm
 ↓ 4,70 g; 23,35 mm
 RIC, 86, Roma, anii 241-243.
- 323-324 ANT ↓ 2,70 g; 21,75 mm.
 ↓ 3,37 g; 22,38 mm
 RIC, 88, Roma, anii 241-243.
- 325 ANT ↑ 3,26 g; 22,30 mm.
 RIC, 89, Roma, anii 241-243.
- 326 ANT ↑ 3,95 g; 22,95 mm.
 RIC, 92, Roma, anii 241-243.
- 327 ANT ↗ 3,45 g; 21 mm.
 RIC, 95, Roma, anii 241-243.
- 328 AR ↑ 2,65 g; 21,27 mm.
 RIC, 112, Roma, anii 241-243.
- 329 AR ↓ 2,15 g; 20 mm.
 RIC, 129, Roma, anul 241.

- 330 ANT † 3,44 g; 22,43 mm.
RIC, 140, Roma, anii 243-244.
- 331 ANT † 4,75 g; 22,65 mm.
RIC, 143, Roma, anii 243-244.
- 332-335 ANT / 3,75 g; 22,85 mm.
† 3,91 g; 23,45 mm † 4,14 g;
24,05 mm † 3,97 g; 24,15 mm
RIC, 145, Roma, anii 243-244.
- 336 ANT / 4,55 g; 22,72 mm.
RIC, 148, Roma, anii 243-244.
- 337 ANT \ 3,65 g; 23,95 mm.
RIC, 151, Roma, anii 243-244.
- 338 ANT \ 4,64 g; 23,70 mm.
RIC, 153, Roma, anii 243-244.
- 339-345 ANT † 4,04 g; 22,85 mm.
† 4,06 g; 22,70 mm \ 4,19 g;
23,55 mm † 4,49 g; 22,25 mm.
† 4,64 g; 24,00 mm † 4,16 g;
24,55 mm † 4,93 g; 23,60 mm.
RIC, 154, Roma, anii 243-244.
- 346 ANT † 2,65 g; 22,19 mm.
RIC, 200, Antiochia, anii
238-239.
- 347 ANT † 4,26 g; 24,27 mm.
RIC, 209, Roma, anii 242-244.
- 248 ANT † 4,29 g; 22,21 mm.
RIC, 210, Antiochia, anii
242-244.

Lotul 2, aflător la Muzeul
județului Gorj din Tîrgu Jiu

Elagabal

- 349 ANT / 4,89 g; 22 mm.
RIC, 138, Roma, fără dată.
- Severus Alexander
- 350 AR / 3,19 g; 20 mm.
RIC, 133, Roma, anii 222-228.
- 351 AR \ 2,58 g; 19 mm.
RIC, 141, Roma, fără dată.
- Severus Alexander;
Iulia Mamaea
- 352 AR † 2,91 g; 19 mm.
RIC, 360, Roma.
- Maximinus Thrax
- 353 AR / 2,78 g; 20 mm.
RIC, 20, Roma, anii 236-238.
- Gordianus III
- 354 ANT † 4,27 g; 22,5 mm.
RIC, 68, Roma, anul 240.
- 355 ANT / 2,79 g; 22,5 mm.
RIC, 95, Roma, anii 241-243.
- 356 ANT † 4,50 g; 23 mm.
RIC, 143, Roma, anii 243-244.

N O T E

- 1 O primă informație în legătură cu acest tezaur am dat la Repertoriul arheologic (ms.). Este apoi menționat de către D. Tudor, Oltenia română, ed. a 3-a, București, 1968, p. 125.
- 2 Întreaga corespondență în legătură cu această descoperire se află în arhiva Institutului de Arheologie (MNA), dos. 1 940, 468; 1 941, 7, 44, 643.
- 3 MNA, inv. 127.
- 4 Pentru aceasta exprim calde mulțumiri tovarășei Elena Udriște directoarea Muzeului județului Gorj din Tîrgu Jiu.
- 5 GR. TOCILESCU, Biblioteca Academiei, secția ms., vol. 5 139, f. 71; cf. și D. Tudor, op. cit., p. 125.

- 6 Pentru situația din imperiu a se vedea J.-P.CALLU, La politique monétaire des empereurs romains de 238 à 311. Paris, 1969, p.147 și urm.
- 7 Ibidem, p.237 și urm.
- 8 J.GUEY, L'aloï du denier romain de 177 à 211..., în RN, 6, 1962, p. 73-140;
- Idem, Peut-on se fier aux essais chimiques ? Encore l'aloï du denier romain de 177 à 211..., RN, 6, 1965, 7, p.110-122 și J.P.CALLU, op. cit., p.237.
- 9 A se vedea J.P.CALLU, op.cit., p.237 și urm., dar și M.MACREA și D. PROTASE, Tezaurul de monede imperiale romane de la Geomal și invazia carpilor din anul 242 în Dacia, în SCS Cluj, 5, 1954, p. 544 și urm.
- 10 Pentru ideile de bază a se vedea tot J.P.CALLU, op.cit., p.197 și urm.
- 11 B.MITREA și A.RĂDULESCU, Un tezaur de la Filip Arabul în Dobrogea, în "Pontica", 8, 1975, p.125-173, mai ales p.141-145.
- 12 C.PREDA, Tezaurul monetar din epoca romană descoperit la Gîrla Mare (jud.Mehedinți), în "Historica", 3, 1974, p.79. Cf.același, Tezaurul monetar de la Bîrca..., în SCN, 4, 1968, p.187; cf. și G.PO-PILIAN, Descoperirea monetară de la Gostavăț (jul.Olt), în "Historica", 2, 1971, p.48.
- 13 J.P.CALLU, op.cit., p.197 și urm.cu bibl.
- 14 RIC, IV, 3, p.47. Pentru alte faze, cf.J.P.CALLU, op. cit., p.199 și n.1.
- 15 Emisiunea a IV-a este datată de către autorii RIC în anii 241-243, iar cea de-a V-a în anii 243-244.
- 16 V.CHRISTESCU, Istoria militară a Daciei romane, București, 1937, p.91. Mai nou, M.MACREA, în Istoria României, I, București, Edit. Acad.1960, p.456. Cf. și D.TUDOR, op.cit., p.38-39, unde autorul admite un atac al carpilor asupra Daciei și Moesiei.
- 17 M.MACREA și D.PROTASE, op.cit., p.549 și urm.
- 18 O justă punere la punct o face C.PREDA, op.cit., p.189 și urm. Se arată că nu poate fi vorba de tezaure îngropate în timpul lui Gordian, ci, foarte probabil, la începutul domniei lui Filip Arabul; cf. și B. MITREA, Tezaurul de la Ruși-Sibiu și acțiunea carpilor împotriva stăpânirii romane în Dacia în timpul lui Filip Arabul, în SCIV, 4, 1953, 4, p.611-640. Mai nou, idem, Cu privire la tezaurul monetar roman de la Săpata de Jos și prăbușirea limesului transalutan, în SCN, 4, 1968, p.197 și urm.
- 19 GH.LAZIN, Tezaurul de monede romane imperiale de la Jieț-Popi, (jud.Hunedoara), în SCN, 5, 1971, p.335-344. Acest tezaur confirmă pătrunderea unei incursiuni dinspre nord, din Dacia transilvană, spre sudul Carpaților.
- 20 B.MITREA, Tezaurul de la Ruși-Sibiu...,p.611-640; idem, L'incursion des Carpes en Dacie sous le règne de Philippe l'Arabe. à la lumière des découvertes de trésors de monnaies. în NEH. 1955.

p.149-160. Mai nou asupra acestei probleme, X.LORIOT, Trésors de Gordien III découverts sur le territoire de l'ancienne Dacie, în BSFN, 31, 1976, nr.9, p.110-115. O confirmare a drumului pe care s-a efectuat incursiunea, precum și a datei la care ea a avut loc o găsim în tezaurul de la Bumbești-Jiu, publicat de O.GHERGHE și P.GHERGHE, în RevMuz Mon, 46, 2, 1977, p.914.

DÉPÔT MONÉTAIRE DE L'ÉPOQUE DE GORDIEN III TROUVÉ À BĂLEŞTI, DÉP. DE GORJ

Résumé

Il s'agit d'un dépôt monétaire mis au jour en 1930 à Bălești, localité située au sud-ouest de l'actuelle ville de Tîrgu Jiu, sur l'antique route qui rattachait à l'époque romaine le municipie de Drobeta à la Dacie transylvaine, en traversant les gorges de Vîlcan. La majeure partie de ces monnaies se trouve depuis 1941 au Musée National des Antiquités, alors que le Musée d'histoire de Tîrgu-Jiu garde seulement huit pièces sur le total de 356 qui composent le dépôt (les huit pièces de Tîrgu Jiu figurent au tableau 2), s'échelonnant de Vespasien à Gordien III (histogramme fig.1). Quant à la composition du dépôt, 292 pièces(82,02%) sont des deniers et 64 (17,98%) des antoniniens (tableau 1). On constate dans chaque cas qu'il s'agit de deniers (histogramme fig.2) ou d'antoniniens (histogramme fig.3), que leur poids diminue avec chaque changement de règne.

La théaurisation du dépôt de Bălești a commencé avec le règne d'Hélagabal, se poursuivant sur un rythme soutenu sous le règne de Sévère-Alexandre, rythme qui diminuerait puisqu'il s'agit de succèssieurs de celui-ci, pour regagner en intensité sous Gordien III (histogramme fig.3). Si l'on rapporte la fréquence de ces monnaies à chaque règne, on constate qu'elles ont touché à leur point culminant sous Hélagabal, avec une fréquence moyenne par la suite (histogramme fig.4).

Comme date d'enfouissement de ce dépôt monétaire, les seize pièces de la quatrième émission et les dix-sept autres de la cinquième émission de Gordien III suggèrent comme période possible le début du règne de Philippe l'Arabe - peut être l'an 245.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig.1.-Bălești. Histogramme contenant la répartition numérique des monnaies; nominal et empereurs: 1 Vespasien; 2 Antonin le Pieu; 3 Marc Aurèle; 4 Commode; 5 Septime Sévère; 6 Caracalla; 7 Macrinus; 8 Hélagabal; 9 Sévère Alexandre; 10 Maximinus Thrax; 11 Balbinus; 12 Pupienus; 13 Gordien III.

Fig.2.-Bălești. Graphique représentant la variation du poids des deniers.

Fig.3.-Bălești. Graphique représentant la variation du poids des antoniens.

Fig.4.-Bălești. Graphique représentant la fréquence des monnaies par année/régne.